

Balanța asimilatorie a populației maghiare din Transilvania în cursul secolului XX

După studiu: „Az erdélyi magyarság asszimilációs mérlege a XX. század folyamán”,
apărut în revista „Regio”, 2002, nr.1.

(Traducerea: Paul Drumaru)

Asimilarea națională este un proces istoric-social și psihologic complex. În lucrarea de față am în vedere doar una din fațetele acestei probleme, posibilitatea de abordare statistică a fenomenului asimilării, în cadrul unei serii de cercetări menite să fundamenteze o privire extinsă asupra mai multor regiuni.

Din punct de vedere statistic, modalitatea cea mai simplă de a obține un tablou al asimilării constă în decelarea deosebirilor dintre ponderea demografică a naționalității – la care ajungem prin compararea sporului natural și a mișcărilor mecanice ale populației (migrări externe și interne) evidențiate într-o perioadă delimită în timp și a sporului demografic real (stabilit pe bază de recensăminte) din aceeași perioadă. Această diferență implică și „neconcordanțe declarative” față de recensământul anterior (respectiv, față de așteptările bazate pe acesta). Posibilitatea de interpretare și evaluare a neconcordanțelor din declarațiile subiecților pendulează – funcție de circumstanțele înregistrării, de diferiți factori sociali și politici și nu în ultimul rând de interpretarea noțiunii de asimilare – între limite destul de vagi. Fiind vorba mai mult de date numerice brute, șansele unei analize obiective sînt și ele mai reduse. Consider de aceea că cifrele obținute prin metoda statistică (a balanței) reprezintă valori ipotetice, capabile să inducă doar probabilități de veridicitate în privința câștigurilor sau pierderilor demografice legate de asimilare, oferind doar indicii asupra limitelor posibile ale extinderii lor.

Pentru perioada și teritoriul avute în vedere pînă și această cercetare efectuată după criterii simplificatoare a fenomenului asimilării antrenează – consecință a sărăciei și caracterului fragmentar ale izvoarelor disponibile – o altă serie de probleme. În concordanță cu cele de mai sus, lucrarea (pe care am redactat-o în bună măsură prin montajul unor fragmente din studiile publicate de mine anterior) reprezintă, pe lîngă sinteza cercetărilor mele în domeniu, mai degrabă o schiță problematică, o trecere în revistă a impedimentelor metodologice ivite pe parcurs. M-am bazat în primul rînd pe studiile mele intitulate „Népszámlálások a jelenkori Erdély területén” (Recensăminte ale populației pe teritoriului Transilvaniei contemporane), „A népesség fejlődése, az etnikai és felekezeti viszonyok alakulása a jelenkori Erdély területén 1869–1920 között” (Evoluția populației, configurarea relațiilor etnice și confesionale pe teritoriului Transilvaniei actuale între 1869–1920), respectiv „Nemzetiségi népességfejlődés és a magyarság lélekszámának alakulása Erdélyben 1920 és 1995 között” (Sporul demografic al naționalităților și evoluția numerică a populației maghiare din Transilvania între 1920 și 1995) – apărute în volumul „Fejezetek a jelenkori Erdély népesedéstörténetéből”, publicat de Editura Püski în 1998. Lista izvoarelor consultate e conținută în studiul meu „Erdély magyar népessége 1870–1995 között” (Populația maghiară a Transilvaniei între 1870–1995, apărut în revista „Magyar Kisebbség”, 1998, nr.3/4).

Principalele izvoare demografice

Izvoare conținînd date fundamentale cu privire la procesele etnodemografice desfășurate pe teritoriul actual al Transilvaniei: rapoartele oficiale ale recensămintelor, respectiv ale mișcărilor de populație întocmite de serviciile de statistică ungar – pînă în 1910, precum și în 1941, pentru Ardealul de Nord – și român, după unirea cu România, respectiv după reîntregire.

Recensămintele maghiare, care aveau loc, începînd cu 1880, din zece în zece ani, stabileau apartenența națională a subiecților pe baza chestionarului privitor la limba maternă (în fapt, limba preferată în comunicare). Pe lîngă aceasta, puneau în lumină raportarea la diversele culte, evidențiînd de asemenea și numărul celor ce vorbeau și alte limbi în afara limbii materne declarate, precum și care erau acestea, îmbogățînd tot mereu pînă în 1910 sfera de prelucrare a limbilor cuprinse în chestionare. În 1941 criteriul nemijlocit al naționalității apare și el printre punctele chestionarului.

Pe teritoriul Transilvaniei aparținătoare de România recensămintele din 1919 și 1920 au consemnat pentru prima oară apartenența națională (în 1919 și pe cea confesională). Seria recensămintelor oficiale – după tentativa eșuată a ministerului de interne din 1927 – începe, în România mare, în 1930. Atunci și mai apoi în 1941 și în 1948 apartenența etnică era cercetată pe baza sistemului de criterii extins asupra naționalității, limbii materne (a limbii învățate de la părinți) și a religiei. Dar numai rezultatele recensămîntului din 1930 au fost date publicității în întregul lor; raportul din 1941 s-a rezumat la publicarea componenței populației după „origine etnică” iar cel din 1948 după limba maternă. Recensămintele din 1956, 1966 și 1977 au omis întrebarea privitoare la religie, cel din 1992 a revenit însă și la acest punct de chestionar. Cu începere din 1956 s-au pus în evidență legăturile dintre naționalitatea și limba maternă ale populației (dar despre acestea avem din 1977 doar informații minate de exagerări), la care s-a adăugat în 1992 și consemnarea coincidențelor în relația naționalitate-confesiune.

Oficiul ungar de statistică a oferit serii de date privitoare la evoluțiile demografice între 1890–1893 funcție de confesiune, apoi, între 1900–1918 după criteriul religiei și limbii materne, defalcate pînă în 1912 – respectiv referitor la deplasarea demografică naturală a celor de limbă maternă maghiară pînă în 1915 – pe unități juridico-administrative iar între 1913–1918 pe provincii. Datele privitoare la emigrări și reveniri, pe unități juridico-administrative, au fost făcute publice între 1899 și 1915; cele ale emigranților au fost detaliate de la bun început, cele ale repatriaților – din 1905, conform limbii materne, respectiv țării de destinație și de origine. Rapoartele comisiilor pentru refugiații de război furnizează de asemenea informații importante cu privire la migrația internațională.

Între 1920 și 1937 biroul român de statistică a publicat, cu omisiuni mai mici sau mai mari, de asemenea anual rezultatele principale ale evoluției demografice pe criteriul confesiunii, pe provincii și tipuri de așezări. Datele pe criteriul naționalității sînt cunoscute pentru perioada dintre 1920 și 1923, respectiv 1933–1947 (din 1934 pe județe și pe luni). Au fost publicate de asemenea datele privitoare la sporul natural al naționalităților între 1931–1939, respectiv, pentru perioada împărțirii Ardealului, suma calculată a celor două părți. Statisticile referitoare la migrația internațională (cele ale emigrărilor, imigrărilor, respectiv repatrierilor – defalcate pe criteriul naționalității, al cetățeniei, precum și pe țări) s-au publicat constant mai întîi din 1926 pînă în 1942, pentru ca (datele emigrației după naționalitate din 1975, după țara de destinație din 1980, iar cele ale repatrierii după naționalitate, respectiv după țara de origine cu începere din 1990), după evenimentele din decembrie 1989, să fie făcute iarăși publice. Datele-cheie ale demografiei naționalităților însă – abstracție făcînd de cîte-o informație parțială lăsată să răzbată în afară – nu se publică în România de două generații încoace.

După cum reiese din această prezentare schematică, numai cronologia condițiilor de bază ale recensămintelor e neînteruptă. Datele necesare pentru a duce mai departe calculul efectivului populației sînt însă extrem de fragmentare. Sporul natural al diferitelor etnii pote fi urmărit pe tot teritoriul de la începutul secolului pînă în pragul celui de-al doilea război mondial, în majoritatea cazurilor însă prin intermediul unor calcule mijlocite (grație unor estimări sau datelor din arhivele cultelor). De informații similare nu mai dispunem apoi decît între 1972 și 1992, respectiv referitor la anii nouăzeci. (Deceniul de după recensămîntul din 1992 se află însă în afara sferei cercetării noastre.) De asemenea, anterior recensămîntului din 1910, cercetarea fenomenului migrației externe și interne, respectiv departajarea acestuia funcție de naționalitate ridică serioase probleme de congruență datorită modificărilor intervenite în privința frontierelor. Absența sau caracterul precar al datelor privitoare la modificările demografice de mare anvergură următoare schimbărilor de putere, respectiv de regim, precum și a celor referitoare la pierderile provocate de război (acestea mai ales în timpul celui de-al doilea război mondial) reprezintă de asemenea factori de incertitudine.

În utilizarea izvoarelor trebuie neapărat să se țină cont de contradicțiile dintre datele statistice maghiare și românești. La baza acestora se află deosebirea dintre punctele de vedere, respectiv modalitățile de abordare diferite practicate de cele două părți. Față de practica statistică ungară a

vremii, care identifica apartenența națională cu uzul lingvistic, avînd astfel un caracter mijlocit, fundamentat pe criteriul limbii materne, la baza statisticii etnice românești se afla inițial exclusiv criteriul nemijlocit al naționalității. Vom vedea în același timp, dacă vom evita să ne concentrăm asupra implicațiilor politice, existente, fără îndoială, ale acestei dihotomii, că prin confruntarea consemnărilor statistice unilaterale în sine putem obține (întrucît datele lor reflectă aversul și reversul aceluiași fenomen) un bun ajutor în încercarea de cartografiere a asimilării lingvistico-naționalitare.

Pentru perioada consecutivă celui de-al doilea război mondial trebuie să renunțăm la plusul oferit de confruntarea reciprocă a celor două tipuri de statistici. În cadrul sistemului statistic românesc aceasta se suplinește în oarecare măsură prin chestionarea simultană a apartenenței lingvistice și naționalitare, precum și prin publicarea tabelelor încrucișate, comparative, rezultate din prelucrarea datelor astfel obținute. La aceasta se adaugă în cazul recensămîntului din 1992 relevarea coincidențelor în privința naționalității și confesiunii, respectiv consemnarea statistică a căsniciilor mixte. Din aceste „fotografii la minut”, în absența indispensabilelor informații complementare, nu pot fi trase însă decît concluzii valabile pentru cîte-o perioadă anume (și bazate și acestea mai degrabă pe supoziții). Din șirul de raportări fragmentare ale unor situații momentane tabloul procesului de mai lungă durată apare doar estompat.

Consecință a celor de mai sus, evoluția relațiilor demografice din secolul XX ale maghiarimii trăitoare pe teritoriul Transilvaniei contemporane abia dacă poate fi urmărită în continuitatea sa. Astfel, nici balanța coerentă a asimilării nu prea poate fi întocmită. În locul acesteia, voi încerca să realizez mai multe evaluări pe termen scurt, nutriend speranța că o oarecare imagine mai cuprinzătoare se va desprinde și din aceste rezultate secvențiale.

1880–1910

Demarcația istorică fundamentală a epocii e trasată de recensămîntul ungar din 1910. El consemnează pe teritoriul actual al Transilvaniei 1 milion 663 de mii de locuitori de limbă maternă maghiară. În decursul celor trei decenii ce trecuseră de la recensămîntul din 1880 numărul acestora (ținînd cont de populația civilă) sporise cu 600 de mii, crescînd, proporțional, de la 25,9 la sută la 31,6 la sută. Rata de creștere de 57,6 la sută era aproape dublul sporului de 29,6 la sută al totalității populației, ba depășea cu 2,7 procente chiar și media pe țară a sporului maghiarimii în ansamblul ei. Aceste date, la fel cu acelea din cuprinsul întregii țări din acele vremi, indică un surprinzător de rapid cîștig de teren din partea limbii maghiare. Istoricii noștri explică deplasarea semnificativă intervenită în raportul de forțe, din punct de vedere etnic, în Ungaria de la cumpăna veacurilor al XIX-lea și al XX-lea, prin trei factori, și anume: 1. Sporul natural al ungarilor l-a depășit pe acela al altor popoare. 2. Ungurii au emigrat într-o proporție mai mică decît celelalte popoare de pe teritoriul țării. 3. O parte a populației nemaghiare, precum și grosul imigranților s-au asimilat maghiarimii. Aceste constatări sînt valabile și în ceea ce privește teritoriul actual al Transilvaniei, cu completarea că aici creșterea ceva mai accentuată decît media pe țară a proporției maghiarimii a fost favorizată și de balanța pozitivă a schimbului intern de populație. Relațiile schițate aici sînt ilustrate de datele, transponabile – în mare și per total – și asupra teritoriului actual al țării, provenite din ultimul deceniu de pace, premergător primului război mondial.

Conform tabelului nr. 1 sporul natural al locuitorilor de limbă maghiară a avut într-adevăr un ritm mai alert (11,2 miimi media anuală) decît al populației totale (9,4 miimi) și ca urmare a indicelui de mortalitate mai favorabil a depășit considerabil și sporul natural al românilor dispunînd de o rată a nașterilor mai înaltă (în cazul lor proporția anuală e de 8,7 miimi). Astfel, exact jumătate din sporul natural total le revenea românilor și abia 36,3 la sută maghiarilor. Maghiarii beneficiau în schimb de un procentaj de 58,8 din sporul real, în vreme ce românilor le reveneau doar 37,4 la sută din sporul real al populației. Sporul real era numai în cazul populației de limbă maternă maghiară și de alte limbi mai mare decît sporul natural. Plusul maghiarilor rezultă în primul rînd din cîștigul substanțial al migrației lor interne și doar dincolo de aceasta poate fi pus pe seama participării mai slabe la emigrație, respectiv pe seama cîștigului rezultat din asimilare. Surplusul celor de alte limbi materne indică creșterea – rezultată mai degrabă dintr-o distorsiune a datelor comunicate – a numărului țiganilor de dincolo de Piatra Craiului, mai cu seamă în detrimentul românilor (v. rîndul de jos al

ultimei coloane din tabelul nr.1). În cazul populației de limbă germană (și idiș) pierderile se explică în principal prin emigrarea masivă; comparativ, asimilarea reprezintă un cuantum mai redus. Tot emigrarea (proporțional mai mică, în raport cu procentajul atins de populația respectivă) joacă un rol important în negativul populației de limbă maternă română. Nu poate fi însă neglijat nici minusul datorat fenomenului de disimulare, deși e în primul rând consecința departajării celor de limbă maternă rromanes și doar într-o măsură mai mică asimilării la cei de limbă maghiară.

Tabelul nr. 1
Sporul real și cel natural, diferența dintre cele două valori,
precum și mișcările macanice ale populației și asimilarea în Transilvania
după criteriul limbii materne între 1900 și 1910
(mii persoane)

Limba maternă	Spor real	Spor natural	Diferența spor real – spor natural	Pierderi datorate emigrării	Cîștigul migrațiilor interne	Înglobare sau asimilare (-)
	pozitiv sau negativ (-)					
Total	387,7	477,4	-89,7	-150,0	60,3	–
Maghiară	224,8	173,4	51,4	-28,9	55,3	25,0
Română	144,8	238,8	-94,0	-60,0	–	-34,0
Germană*	-17,4	51,6	-69,1	-57,6	–	-11,5
Altele	35,5	13,5	22,0	-3,5	5,0	20,5

* Inclusiv vorbitorii de idiș

Cifrele ne dezvăluie că în primul deceniu al secolului trecut pe teritoriul actual al Transilvaniei cîștigul provenit din asimilare al populației de limbă maghiară era abia o zecime (11,1%) din sporul său real, reprezentînd în schimb aproape jumătate (48,6%) din surplusul sporului natural. Ar fi riscant, ce-i drept, să acordăm o valabilitate retrospectivă acestor cifre și proporții, luînd însă în considerare anumiți factori am ajuns și în ceea ce privește perioada dintre 1880 și 1910 în întregul ei la rezultate aproape identice. Astfel, din sporul real al populației de limbă maghiară în decursul celor trei decenii doar 12–13 la sută, iar din cîștigul rezultat din surplusul sporului natural cca 40 de procente, ceea ce se cifrează la aproximativ 80 de mii, se pot pune pe seama asimilării. Aceasta poate fi socotită, firește, o balanță a asimilării, căci, rezultat al unor fenomene contrarii, într-o măsură mai mică, ce-i drept, dar în condiții de dispersiune și enclavă, asimilarea a provocat pierderi și maghiarimii.

De la ce populații anume, unde și în ce proporție a cîștigat maghiarimea datorită asimilării, în absența unor date diferențiate pe limbi și a altor indicatori demografici, referitor la perioadele anterioare nu putem estima cu mijloacele statisticii demografice clasice. Pornind însă de la supoziția că în perioada respectivă naționalitatea (limba) și religia prezentau în general convergențe iar în cursul trecerii de la o limbă la alta atașamentul confesional al asimilanților se dovedea în general mai puternic decît cel lingvistic, putem, din configurarea datelor analitice referitoare la relațiile dintre limba maternă și confesiune (aplicabile fără distorsiuni semnificative la teritoriul actual) să ne conturăm o imagine și în această privință. Conform celor de mai sus, voi ilustra efectele asimilării între 1880 și 1910 prin intermediul maghiarizării diferitelor culte.

Din indicele de creștere reiese că numărul enoriașilor de limbă maternă maghiară ai bisericilor „nemaghiare” a sporit într-un ritm mult mai alert decît al celor de limbă maternă maghiară în general, în vreme ce creșterea efectivelor celor aparținînd de cultele specific maghiare (reformat și unitarian) a rămas, corespunzător mediei cultelor respective, în urmă. În rîndul vorbitorilor de limbă maghiară sporul greco-catolicilor a fost cel mai însemnat depășind chiar și procentajul de creștere al evreilor unguri, în urma lor situîndu-se ortodocșii. Comparînd sporul din cadrul cîte unei confesiuni cu acela al enoriașilor lor de limbă maghiară reiese că poziția limbii maghiare s-a întărit și în biserica romano-catolică și în cea evanghelică, de unde putem deduce, dincolo de imigrări, asupra unei asimilări a germanilor și într-o mai mică măsură a slovacilor. Datele defalcate pe localități indică o expansiune a limbii maghiare în valea Eriului, în județele Satu Mare și Ugocea, respectiv – într-o măsură mai mică – printre greco-catolicii din Secuime, ortodocșii din Bihor, romano-catolicii germani din Carei și zona Satu Mare–Ugocea, ca și din Banat și, în general, printre israeliți. Expansiunea limbii maghiare n-a

modificat în esență granițele lingvistice ca atare, cu excepția zonei Satu Mare–Ugocsa, unde recensământul din 1910 a adus, urmare a modificării preferințelor lingvistice ale românilor și rutenilor greco-catolici, respectiv ale șvabilor romano-catolici, un plus de precizie în conturarea spațiului lingvistic maghiar. Maghiarizarea lingvistică s-a manifestat în cea mai mare proporție în rîndul populației evreiești de limbă germană (idiș) al cărei aflux continuu dinspre Galiția și Bucovina începuse la mijlocul secolului al XIX-lea și a cărei rată de creștere era substanțială: cu cele 76 mii de suflete numărul locuitorilor de limbă maternă maghiară și confesiune mozaică pe teritoriul actual al Transilvaniei a crescut între 1880 și 1910 de aproape două ori și jumătate iar sporul confesiunii israelite a revenit în întregul său populației de limbă maternă maghiară.

Tabelul nr. 2
Evoluția diverselor culte și în cadrul acestora a numărului
populației de limbă maternă maghiară în Transilvania între 1880–1910

Perioada	Total	Orto- docși	Greco- catolici	Romano- Catolici	Refor- mați	Evan- ghelici	Unita- rieni	Israeliti	Alții
Populația de limbă maghiară după confesiune (mii persoane)									
1880 ^{a,b}	1046,1	11,6	32,7	380,6	485,0	24,5	54,3	56,2	1,2
1890 ^a	1201,2	13,0	42,3	434,6	547,2	26,0	58,8	77,5	1,8
1900	1438,5	20,9	63,3	530,9	622,6	30,7	64,5	104,3	1,3
1910	1663,2	25,2	82,3	632,2	685,8	35,8	68,0	132,0	1,9
Indice (Populația inițială=100,0)									
1880 ^{a,b}	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1890 ^a	114,8	111,4	129,5	114,2	112,8	106,1	108,2	137,9	145,9
1900	137,5	179,7	193,7	139,5	128,4	125,3	118,6	185,8	101,6
1910	159,0	217,4	251,9	166,1	141,4	146,0	125,1	235,0	154,5
Indice al evoluției numerice a diferitelor culte (Populație inițială=100,0)									
1880 ^a	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1890 ^a	109,8	106,3	111,3	113,2	112,2	105,7	107,8	123,1	80,4
1900	120,9	113,7	122,1	128,8	126,6	113,5	117,3	150,2	58,3
1910	130,5	120,7	133,0	139,6	139,3	118,7	124,1	172,7	114,5

^a Populație civilă.

^b Cei lipsiți de darul vorbirii, repartizați proporțional între diferitele limbi materne.

Sporul mai accentuat al celor de limbă maghiară în cadrul uneia sau alteia din confesiuni nu presupune însă cu necesitate o asimilare la fel de viguroasă a celor de alte limbi. Progresiunea maghiarimii în cadrul diverselor culte poate fi pusă pe seama faptului că ea însăși, în general, prezenta o rată de creștere mai mare; de asemenea, și proporția sporului respectivei confesiuni, revenită celor celor de limbă maghiară, cuprinde sporul natural al enoriașilor maghiarizați de mai demult. Ținând cont de toate acestea, comparînd ratele reproducției naturale a diverselor confesiuni cu indicii sporului real al populației de limbă maternă maghiară în cadrul respectivei confesiuni, apreciez că din totalul de 80 de mii, la cît se estimează cîștigul prin asimilare al populației de limbă maghiară, în decursul a trei decenii, aproximativ două cincimi ar putea proveni din rîndul greco-ortodocșilor și greco-catolicilor, alte două cincimi dinspre partea israeliților, restul reprezentîndu-l șvabii sătmăreni și germanii bănățeni, respectiv alte fragmente de populație, mai mici.

În cele de mai sus am cercetat ritmul maghiarizării reflectat de diversele recensăminte în succesiunea lor temporală. De remarcat că aceste date, evidențiind diferitele etape ale îndelungatului proces de asimilare în simultaneitatea cîte unei anume înregistrări, extind la maximum aria cuprinderii subiecților procesului respectiv. Statistica naționalităților rezumîndu-se la înregistrarea datelor

lingvistice îi include – urmare a limitelor sale firești – dincolo de asimilații de fapt și pe cei ce „staționează” înaintea ultimei faze a asimilării, pe cei cu dublă apartenență, pendulînd încă între două popoare, între două limbi.

Acest câștig statistic aparent poate fi delimitat în mai multe feluri. De exemplu, prin intermediul corectivelor puse la punct de specialiști maghiari, procedîndu-se la confruntarea datelor privitoare la limba maternă și la cunoașterea altor limbi, urmărindu-se relațiile dintre acestea. Modalitatea de înregistrare și prelucrare a datelor privitoare la cunoștințele lingvistice prezintă însă modificări de la recensămînt la recensămînt și doar odată cu recensămîntul din 1910 se decantează cu adevărat și devine (în limitele posibilului și raționalului) completă. De aceea, și pentru că scopul nostru de fapt e cercetarea condițiilor asimilatorii ale maghiarimii ajunse în poziție minoritară, în cele ce urmează nu voi interpreta datele respective ale recensămintelor în cadrul sistemului statistic maghiar ci în lumina noilor înregistrări efectuate în condițiile raporturilor de putere schimbate. Aceasta întrucît următoarele recensăminte românești pun – și cu valabilitate retrospectivă – tocmai categoria în cauză, a celor supuși atracției cîmpului de forțe al limbii oficiale (și, în condiții limită, cel mai ușor de influențat) într-o lumină specific refractată.

1910–1920

După primul război mondial, ca urmare a modificării raporturilor de putere, a început reșezarea condițiilor etnodemografice consemnate pe vremea recensămîntului din 1910. Între 1911 și 1914 populația de limbă maternă maghiară din spațiul avut în vedere a sporit pe cale naturală cu încă 82,5 mii suflete. Datele referitoare la cei patru ani următori nu ne sînt cunoscute cu aceeași precizie, dar din valorile sporului publicate, pe provincii, pînă în 1918 reiese că plusul de natalitate al celor cu limba maternă maghiară scăzuse pînă la sfîrșitul războiului la 50 de mii. Acest câștig precar a fost consumat de pierderile de război ale maghiarimii – care pot fi estimate corespunzător proporțiilor sale demografice la cca 54 mii persoane – iar plusurile presupuse ale mișcărilor interne trebuie că au fost anihilate de migrația externă extrem de viguroasă pînă la începutul războiului. În toamna tîrzie a lui 1918, ca efect al ocupației românești, a început exodul populației maghiare din Transilvania. Pînă la sfîrșitul anului au fost înregistrați 41 mii de refugiați, astfel că în decursul cîtorva luni numărul locuitorilor de limbă maternă maghiară consemnat de recensămîntul din 1910 trebuie să fi scăzut sub 1 milion 620 mii. Pînă la sfîrșitul anului 1919 au mai trecut în Ungaria alți 113,3 mii, ceea ce nu s-a compensat decît în mică măsură prin sporul natural al maghiarimii din acești doi ani – estimat, luîndu-se în considerare datele dintre 1920–1923 privitoare la mișcările populațiilor minoritare, la 24 mii. Astfel, numărul ideal al locuitorilor consemnați de recensămîntul din 1910 ca avînd limba maternă maghiară ar putea fi aproximat la momentul noului recensămînt românesc la abia 1 milion 530 mii. Față de aceste estimări, recensămîntul românesc din 1919 nu găsește decît 1 milion 378 de mii, iar cel din 1920 1 milion 306 mii de unguri în teritoriile ocupate.

Diferența dintre cele calculate de mine și datele românești (chiar și luînd în considerare durata recensămîntului din 1919 și corecturile intervenite prin definitivarea frontierei) se cifrează la 220–230 de mii. Deficitul rezultă din faptul că, așa cum, trecînd în revistă izvoarele, am precizat, contrar recensămîntului unguresc din 1910, recensămintele românești consemnau compoziția etnică a populației nu pe criteriul limbii materne ci pe criteriul naționalității, într-o interpretare specifică (practic: descendență populară, origine etnică). Corespunzător cu aceasta, proporțiile obținute au cunoscut o deplasare semnificativă față de începutul deceniului. Departajarea pe culte, consemnată de recensămîntul din 1919, dat fiind că apartenența religioasă a populației este o trăsătură mai precisă și mai caracteristică decît cea lingvistică-etnică, se situează în schimb mai aproape de datele din 1910. Prin urmare, relațiile dintre limba maternă și confesiune înregistrate la începutul deceniului pot fi luate mai mult sau mai puțin ca o constantă. Pornind de la această supoziție, putem conchide pe baza datelor confesionale asupra departajării lingvistice a populației la începutul anului 1919 iar pe baza diferențelor dintre structura populației după limba maternă dedusă astfel și structura etnică evidențiată de recensămînt putem cuantifica deosebiri conceptuale dintre statistica demografică maghiară și cea românească din epocă. Rezultatele calculului efectuate de mine sînt însumate în tabelul nr. 3.

Tabelul nr. 3
Cîștigurile sau pierderile (-) principalelor naționalități din
Transilvania în evidența recensămîntului din 1919 comparativ cu
valorile estimate pe criteriul limbii materne^a
(mii persoane)

	Total	Maghiari	Români	Germani	Evrei	Alții
Date propriu-zise	5238,4	1383,9	2990,1	531,2	167,7	165,5
Valori estimate pe baza limbii materne ^b	5238,4	1611,7	2880,3	546,9 ^c	—	199,5
Diferența	—	-227,8	109,8	-15,7 ^c	167,7	-34,0

^a Date corectate conform frontierelor definitive.

^b Proporții lingvistice din 1910 ale diverselor culte proiectate asupra datelor privitoare la culte din 1919.

^c Germani și evrei cu limba maternă idiș

Tabelul ilustrează reducerea numărului de înregistrări ale locuitorilor de limbă maternă maghiară și germană, ceea ce se regăsește sub formă de cîștig la români și evrei. Deficitul maghiarilor a fost cel mai consistent pe malul stîng al Tisei (121,2 mii) și în ceea ce privește proporția sa, căci aci regăsim fiecare al patrulea locuitor de limbă maternă maghiară în coloana uneia din celelalte naționalități. Maghiarimea s-a redus astfel în cea mai mare măsură în județul Satu Mare. Din pierderile sale de 55,4 mii de aici 16 mii le revin evreilor consemnați ca naționalitate aparte, restul de 39,4 mii de locuitori de limbă maternă maghiară – înregistrați însă ca fiind de altă naționalitate – sporind în părți egale numărul germanilor (șvabilor) și pe acela al românilor. Dar deficitul celor de limbă maternă maghiară e însemnat și în județul Bihor – 36,7 mii, din care 25,1 mii au trecut de asemenea la rubrica evreilor iar peste 10 mii au sporit masa locuitorilor de naționalitate română. Deficitul germanilor pe malul stîng al Tisei e numai aparent, căci această pierdere decurge în realitate din separarea vorbitorilor de limbă idiș. Această categorie de populație de confesiune mozaică era înregistrată de recensămintele ungare anterioare ca fiind de limbă maternă germană, dar separarea lor lingvistică poate fi apreciată nu doar ca simplă diferențiere dialectală ci – corespunzător apartenenței lor confesionale –, și în fapt, drept unul din criteriile identității etnice evreiești de sine stătătoare. În zona dintre Tisa și Mureș în deficitul de 35,2 mii al celor de limbă maternă maghiară, se exprimă, pe lîngă separarea evreilor, mai cu seamă reînregistrarea pe baze etnice a germanilor maghiarizați (sau, respectiv, caracterul în fapt ezitant al identificării lor etnice anterioare). Din deficitul de 71,4 mii înregistrat dincolo de Piatra Craiului de către cei de limbă maternă maghiară aproape două treimi pot fi trecute pe seama evreilor și o treime pe seama maghiarilor greco-ortodocși și greco-catolici consemnați ca români. (Din totalul de 25 mii al acestora din urmă cca 15 mii revin Secuimii.) Sporul de 53 mii de suflete al românilor de aici decurge parte din aceasta, parte din pierderile celor de alte limbi (țigani).

În totalitatea sa, efectivul maghiarimii a scăzut, dincolo de pierderile datorate mișcărilor de populație (în ultimă instanță, fenomenului de refugiu) mai ales ca urmare a separării, consimțite sau nu, a celor de „altă religie” (120 mii de israeliți și 75–80 mii de greco-ortodocși și greco-catolici), respectiv a șvabilor sătmăreni și bănățeni. Numărul populației de limbă germană a scăzut și el, în urma separării celor aproape 45 mii de israeliți vorbitori, în majoritate, de idiș, dar în proporție de două treimi această pierdere a fost contrabalansată de plusul provenit de la alte grupuri etnice (în măsură covârșitoare de la unguri). Cîștigul românilor își are sursa în enoriașii bisericilor de rit răsăritean, vorbitori, e de presupus, și ai limbii române dar înregistrați anterior ca nefiind de limbă maternă română (în afară de unguri, țigani).

Balanța finală al mișcărilor naturale și mecanice ale populației din deceniul marcat de primul război mondial poate fi alcătuită cu o bună aproximare pe baza recensămîntului din decembrie 1920. Calculele respective sînt sintetizate în tabelul nr. 4. În coloanele sale se regăsesc departajate – români și maghiari – datele statistice provenite din izvoarele oficiale.

Dacă facem o comparație între efectivele principalelor două etnii estimate pe baza limbii materne și, respectiv, consemnate de recensămintele populației, rezultatul pe care îl vom obține va reprezenta sporul „de recensămînt” – pozitiv sau negativ – rezultat din deosebirile de abordare. Valorile astfel

obținute – mai ales dacă avem în vedere și alți factori de migrație, de care nu s-a ținut seama la întocmirea tabelului de mai sus – coincid în esență cu cifrele obținute în urma analizei recensământului din 1919. Se poate observa în cazul ambelor recensăminte că s-a consemnat o modificare procentuală în toate acele zone în care exista un număr mai mare de membri „de alte religii” ai comunității de limbă maternă maghiară.

Tabelul nr. 4
Izvoarele sporului real pozitiv sau negativ al românilor și
maghiarilor pe teritoriul actual al Transilvaniei între 1910 și 1920
(mii persoane)

Izvoarele sporului demografic pozitiv sau negativ	Perioada	Total populație	Maghiari	Români
Spor natural	1911–1918	61,0	50,0	–
Pierderi umane datorate războiului	1914–1918	-170,5	-53,8	-91,7
Spor natural	1919–1920	79,8	24,0	43,8
Refugieri	1918–1920	-154,3	-154,3	–
Surplusul migrațiilor interne	1918–1920	58,1	–	58,1
Spor real pozitiv sau negativ	1911–1920	-125,9	-134,1	10,2
Diferența rezultatelor recensămintelor	1911–1920	-125,9	-352,5	105,7
Cîștig sau deficit rezultat din recensămînt	1920	–	-218,4	95,5

Evidențierea forțată a „descendenței populare” a condus pe alocuri la rezultate încă și mai exagerate decît cele din 1919. Așa, de exemplu, numărul șvabilor sătmăreni prelevați maghiarimii, respectiv al maghiarilor „reromânizați” din Secuime a sporit deopotrivă la 25–30 de mii în 1920. Caracterul exagerat al acestor cifre e vădit și de faptul că aproape nouă zecimi din cei 28 mii de locuitori din zona Satu Mare înregistrați în 1920 drept germani se declaraseră la recensămîntul din 1910 maghiari nu numai pe criteriul limbii materne dar jumătate din șvabii „regermanizați” nici nu știau decît ungurește. La fel, în județele secuiești, recensămîntul din 1910 găsisese printre cei de limbă maternă maghiară abia 23 de mii de locuitori de rit ortodox, din care peste trei sferturi vorbeau numai maghiara. În 1920 aceștia au fost înregistrați pe baze confesionale drept români, fără excepție, ba mai mult, în Ciuc chiar și dintre romano-catolici 5 mii de suflete au fost trecute la rubrica celor de naționalitate română. În același timp, recenzorii n-au dat dovadă pretutindeni de aceeași acribie în cursul depistării amănunțite a descendenței: pe malul stîng al Tisei, dintre cei 63,2 mii de greco-ortodocși, respectiv greco-catolici cu limba maternă maghiară abia 40–50 de mii au fost înregistrați în 1920 ca români.

În orice caz, se poate spune că executanții primului recensămînt românesc s-au străduit, sub semnul „justiției statistice” comandate de profunde motivații politice, să compenseze cu vîrf și îndesat acel spor provenit din asimilare pe care recensămintele maghiare bazate pe criteriul limbii materne și oglindind în mod inevitabil strădaniile tardive întru constituirea statului național îl consemnaseră, în parte, într-adevăr, în avans. Aruncînd însă o privire în urmă și înainte în timp, analiza comparativă a recensămintelor maghiare și românești oferă chiar și așa învățăminte profitabile: datele expuse mai sus funcționează ca un indicator lipsit poate de finețe dar eficient în ceea ce privește acele puncte delicate care constituie locul geografic prevalent al fenomenului de translație identitară, căruia nu i se poate da o interpretare definitivă pe baza cîte unui recensămînt. În esență, în urma demersului comparativ aplicat recensămintelor efectuate prin metode diferite ies la iveală procese asimilatorii oculte înainte vreme și întoarse în sens contrar (sau supuse tentativei redirectionării) odată cu schimbarea puterii. Cercetarea logicii eclectice, pe alocuri aproape imposibil de urmărit a etnicității conturează valorile superioare ale cercului posibililor disimilanți; acest tablou va fi nuanțat în continuare de rezultatele privitoare la limba maternă ale recensămîntului din 1930

În primii patru ani ai noului guvernământ, conform datelor statistice oficiale, 25,1 la sută din totalul sporului natural a revenit maghiarimii și 57,2 la sută românimii. Proporția de 9,9 miimi a sporului natural al populației de naționalitate maghiară nu rămânea încă decât foarte puțin în urma valorii totalului populației, respectiv a valorii de 10,2 miimi a românimii, dar valorile descendente ale reproducției sale – și mai cu seamă a ratei nașterilor – (raportate atât la epoca anterioară cât și la restul populației) prefigurează deja deteriorarea de mai târziu a condițiilor sale demografice.

Evoluția pe etnii a populației între 1921 și 1930 poate fi urmărită doar mijlocit, pe baza datelor privitoare la mișcările confesionale ale populației. După elanul inițial, valorile medii ale sporului natural au cunoscut o continuă și rapidă descreștere. Cifrele sînt defavorabile mai cu seamă în privința maghiarimii, căci situația s-a deteriorat în cea mai mare măsură la cultele preponderent maghiare (romano-catolic, protestant). Pe baza valorilor cunoscute, putem face o tentativă de a stabili cît anume din sporul natural al deceniului a revenit principalelor naționalități. Calculul poate fi efectuat pe baza procentajului reprezentat de populația de limbă maternă maghiară, respectiv română în cadrul cultelor avute în vedere în 1910, trecînd asupra naționalității din cadrul cultului respectiv proporția corespunzătoare din sporul natural al anilor 1921–1930. Conform rezultatului final, din sporul natural de 483,8 mii al populației în totalitatea sa, 141,4 mii suflete (29,2%) revin maghiarilor și aproape dublu românilor: 277,6 mii suflete (57,4%). Adaptîndu-ne la practica „apartenenței etnice” a recensămintelor românești, adică scoțîndu-i din calcul pe cei de confesiune mozaică și incluzîndu-i pe enoriașii de limbă maternă maghiară ai bisericilor de rit grecesc la români, acest rezultat optimal în privința maghiarilor se reduce la cca 115 mii suflete (23,8%) iar proporția ce le revine românilor crește la 290 mii suflete (60%).

Pentru a întocmi o balanță demografică – fie și prezumptivă – a maghiarimii, trebuie să avem în vedere și pierderile sale de pe urma migrației. Între 1921 și 1924 au fost luați în evidență în Ungaria alți 42,8 mii de refugiați ardeleni. Conform statisticilor românești privitoare la emigrație soldul migratoriu al mișcării populației de naționalitate, respectiv de cetățenie maghiară se reduce între 1926 și 1930 la numai –8,7 mii. Numărul emigranților maghiari sporește și datorită acelor dintre ei care figurau în evidențe ca fiind de alte naționalități, de exemplu evrei și șvabi. Emigrația a fost deosebit de intensă în prima parte a deceniului, dar din această perioadă nu dispunem decât de date cu caracter informativ. Pe baza acestora nu e însă exagerat să estimăm minusul total rezultat din părăsirea țării de către maghiarii ardeleni în decursul a zece ani la cel puțin 60 de mii de persoane, ceea ce aproape coincide cu soldul negativ al sporului real și natural ale populației din zonă.

Avînd în vedere toate acestea, recensămîntul de la finele lui decembrie 1930 putea găsi cu cel mult 80 mii, iar pe baza „apartenenței etnice” cu abia 55 mii, mai mulți maghiari în Transilvania decât putem estima pentru 1920, respectiv cîți a consemnat în fapt recensămîntul de atunci. Înregistrarea pe naționalități – conform căreia numărul populației de naționalitate maghiară sporise la 1353,3 mii – corespunde oarecum acestei așteptări reținute. Rezultatul de 1481,9 mii, obținut pe baza criteriului limbii materne, se apropie deja mai mult de estimările deduse din datele recensămîntului din 1910 dar chiar și acesta e cu 120 mii sub acele 1,6 milioane, cîtă populație de limbă maternă maghiară ar fi trebuit să consemneze, conform acestor calcule demografice – în consonanță cu opinia statisticienilor maghiari mai moderați – recensămîntul din anul 1930.

Prin examinarea simultană a apartenenței conform naționalității, limbii materne și confesiunii, recensămîntul din 1930 a oferit fără îndoială o imagine mai vie a realității decât recensămintele anterioare. Din cifrele medii, care estompează diferențele locale, acest lucru iese poate mai puțin evident dar e bine ilustrat de datele unor zone mai restrînse, cum ar fi cele din județele de pe malul stîng al Tisei. În aceste patru județe (Bihor, Satu Mare, Sălaj și Maramureș) recensămîntul din 1930 consemnează cu 60,3 mii mai mulți locuitori de limbă maternă maghiară față de cîți maghiari fuseseră înregistrați tot acolo după naționalitate. În paralel cu aceasta numărul celor de limbă idiș e cu 26,1 mii mai mic decât al celor de naționalitate evreiască și pe baza criteriului limbii materne și numărul românilor – ca un caz de excepție – rămîne cu 7,9 mii, al germanilor cu 9,2 mii, al țiganilor cu 10 mii și al celor trecuți la alte categorii cu 7 mii în urma numărului respectivei sau respectivelor naționalități. În urma confruntării cu datele confesionale reiese și că cei de religie israelită erau cu 8 mii mai mulți decât cei de naționalitate evreiască și cu 34,1 mii mai mulți decât cei cu limba maternă idiș, în timp ce

surplusul enoriașilor cultelor ortodox și greco-catolic atingea, față de numărul etniilor raportabile pe bază de naționalitate (români, ruși etc., incluzându-i aici și pe țigani) la cele două biserici, 10 mii iar pe conform apartenenței pe baza limbii materne 33 mii (!). Așadar, interferența datelor privitoare la limba maternă, naționalitate, confesiune indică, într-o măsură mai modestă decât în urmă cu două decenii, ce-i drept, existența și pe mai departe a grupurilor cu dublă apartenență în această zonă specifică a melanjului identitar. (Mai estompat și, desigur, cu altă serie de semnificații, și în alte zone ale Transilvaniei.) Din păcate, în ceea ce privește datele statistice mai concrete (astfel și cele privitoare la maghiari) ale contactelor interetnice nu ne putem sprijini decât pe presupuziții, întrucât comunicatul dedicat recensământului n-a exploatat sursa de informare pe care ar fi reprezentat-o compararea acestor trei criterii: în rubricile sale nu se regăsesc nici datele privitoare la limba maternă și naționalitate, nici combinația limbă maternă/naționalitate și religie.

Reducerea, vizibilă chiar și așa, a numărului celor de limbă maternă maghiară în rândurile populației de alte religii, față de cel din 1910, indică o asimilare lingvistică. Asupra acestei (reale sau formale) asimilări am putea conchide pe baza datelor referitoare la cunoașterea limbii, recensământul românesc din 1930 n-a avut însă în vedere și cercetarea cunoașterii altor limbi. Merită așadar să recurgem la acea posibilitate de control – cu validitate limitată, ce-i drept – pe care ne-o oferă datele din 1910 privitoare la cunoașterea limbii ale grupului de limbă maternă maghiară definibil prin deosebirea (sau discutarea reciprocă a a acestei deosebiri evidențiate cu semne distinctiv contrarii în diferitele recensăminte etnice) dintre apartenența națională și apartenența lingvistică. Efectivele acestui grup – presupunându-i aici, pe baza învățămintelor recensămintelor românești din 1919 și 1920, pe israeliții de limbă maternă maghiară, pe credincioșii de rit greco-ortodox și greco-catolic, precum și pe maghiarii romano-catolici de originea șvăbească din zona Satu Mare – se cifrau în Transilvania anului 1910 la 264,5 mii. Dintre aceștia, 132 mii erau israeliți, 25,3 mii greco-ortodocși, 82,3 mii greco-catolici, 24,9 mii șvabi maghiarizați. Dintre ei – pe baza procentajelor teritoriale netrunchiate ale administrațiilor locale românești – vorbeau numai ungurește: israeliți cca 50 mii (37,9%), ortodocși 14,5 mii (57,3%), greco-catolici 51 mii (62%), șvabi maghiarizați 12,9 mii (51,9%). Știau și nemțește: israeliți 70,3 mii (53%), șvabi maghiarizați 12 mii (48,1%); știau și românește: greco-ortodocși 10,3 mii (40,7%), greco-catolici 26,8 mii (32,6%). Așadar, din această populație cu identitate discutabilă 119,4 mii (48,5%) vorbeau numai ungurește iar dintre cei ce vorbeau și alte limbi 119,4 mii (45,1%) cunoșteau limba naționalității lor „originare”, deductibile pe baza religiei. Cam aceasta din urmă e categoria statistică ce cuprinde în sine grosul bilingvilor care puteau fi „mobilizați” în primul rând odată cu schimbarea puterii, al celor potențial subsumabili oricărei părți sau blocați la un nivel inferior al asimilării.

Spre a rezuma cele de mai sus: față de populația de limbă maternă maghiară dedusă pe baza extrapolării datelor din 1910 înregistrările pe naționalități ale recensământului românesc din 1930 consemnează 250 mii de maghiari mai puțin, în timp ce înregistrările după limba maternă prezintă o diferență de minus 120 mii, comparativ, de asemenea, cu cifrele estimate. Subestimarea numărului maghiarilor pe baza criteriului naționalității este de data aceasta mai mare decât fusese pe vremea recensămintelor de la începutul deceniului anterior, ceea ce indică nu numai continuitatea modalității de înregistrare pe baza originii etnice ci și aplicarea încă mai drastică a acestui punct de vedere. Valoarea de un sfert de milion din 1930 corespunde în mare ariei în cuprinsul căreia – urmărind traseul primelor recensăminte românești – pot fi decelați printre locuitorii de limbă maternă maghiară din 1910 cei de „origine etnică străină”. Iar deficitul de 120 mii coincide cu numărul acelor bilingvi în cazul cărora „originea etnică străină” astfel presupusă e validată și de datele statistice privitoare la cunoștințele de limbă. Nu e vorba, firește, de corespondențe exacte, cifrice, ci de coincidențele grăitoare ale unor tenduri, ale unor medii statistice.

Pe baza tuturor acestora se poate conchide că din sfera presupusă – funcție de moment și criteriu al etnicității – a populației de limbă maternă maghiară numărul celor care apar ca nemaghiari în înregistrările românești competente ale vremii este de cel mult 220–250 de mii dar cel puțin 120 mii. (Să facem acum abstracție de recensământul ratat al Ministerului de Interne din 1927; caracterul său abuziv e bine ilustrat de faptul de a fi consemnat un minus de 320 de mii în detrimentul maghiarilor!) Ar fi instructivă examinarea componentelor acestei diferențe de recensământ dar nu are rost să ne lansăm în amănunte, de vreme ce pierderea disimilantă consecutivă primei schimbări de ocîrmuire s-a dovedit a fi, urmare a unor noi modificări, de mai târziu, ale relațiilor de putere – la fel ca și câștigul provenit din asimilare din 1910 – temporară.

1930–1941

În această perioadă configurarea mișcărilor naturale ale populației poate fi urmărită nemijlocit și după etnii. Ritmul sporului natural al populației de naționalitate maghiară era între 1931 și 1933 încă de 7,5 miimi, dar în cei șase ani următori a scăzut cu 2 miimi, astfel decalajul de 1,3 miimi față de români, consemnat deja și atunci, a crescut la 2,2 miimi. Reiese că procesul de compensare între valorile sporului celor două naționalități principale, determinante ale fizionomiei etnice a Transilvaniei, început în anii 1920, s-a împlinit în primii ani ai acestui deceniu dând de-acum semne de reversiune. Proporția reproducției naturale s-a redus în cazul maghiarimii de la cele 11,2 miimi din 1901–1910 la mai puțin de jumătate, adică 5,5 miimi din 1934–1939, în schimb în cazul românilor reducerea e de abia 1 miime, astfel, în perioada respectivă ritmul sporului lor natural tot mai atinge încă valoarea de 7,7 miimi pe an. După mărturia evidențelor statistice, bazate pe criterii diferite și astfel deformate într-o oarecare măsură, dar reflectând totuși cât de cât tendințele fundamentale, această turnură demografică poate fi pusă, în condițiile reducerii aproape egale a ratei mortalității, pe seama diferențelor disproporționat de mari ce apar la indicii de fertilitate ai celor două naționalități. E de presupus că la aceasta contribuie și pierderile masive de populație ale maghiarimii, căci valul de refugiați trebuie să fi potențat în cazul lor efectul cumulat al hiatusului intervenit în generațiile apte de reproducție.

Faptul că – orientându-se după criteriile etnice ale recensământului din 1930 – cei ce au întocmit statisticile privitoare la mișcările de populație s-au bazat tot pe criteriul șubred al „apartenenței de neam” ne invită la prudență în aprecierea respectivelor date. Nepierzînd din vedere acest lucru, cu corectarea cifrelor pe baza datelor furnizate de culte, din sporul natural de 376,8 mii al totalității populației din Transilvania anilor 1931–1940 cca 250 mii (64,6%) trebuie să fi revenit românimii, în vreme ce restul de 100 mii (25,8%) se adaugă maghiarilor.

Conform datelor statistice românești privitoare la emigrare pierderile maghiarimii în anii treizeci se cifrează la abia 0,5 mii persoane. Astfel, în Transilvania, pînă la sfîrșitul deceniului, numărul maghiarilor – presupunînd o evoluție netulburată – a crescut pe baza datelor oficiale privitoare la naționalități la 1 milion 436 mii, în timp ce, pornind de la datele referitoare la limba maternă ale recensământului maghiar din 1910 și luînd în considerare cele de pînă acum ar fi trebuit să atingă 1,7 milioane.

Deceniul 1931–1941 se încheie cu o nouă schimbare a stăpînirii. Din pricina mișcărilor reciproce de populație provocate de cel de-al II-lea Diktat de la Viena, e preferabil să întocmim bilanțul demografic al Ardealului împărțit defalcîndu-l după noile granițe.

Din datele cuprinse în tabelul nr.5, reflectînd sporul real și sporul natural corespunzător principalelor etnii, reiese că recensămîntul maghiar din Transilvania de Nord de la finele lui ianuarie 1941 a reconstituit în esență raporturile de naționalitate și limbă maternă anterioare Trăianului. Revenirea la situația existentă cu trei decenii în urmă ascunde în sine o țesătură, aproape inextricabilă, de factori dintre cei mai diverși. Conform unor rapoarte oficiale, pînă la acea dată trecuseră din Ardealul de Sud în Ungaria aproximativ 100 mii maghiari, fapt indicat ca atare și de balanța sporului real și sporului natural. Majoritatea și-au căutat refugiu în nord iar din țara-mamă au sosit în teritoriile reanexate un număr de maghiari aproape egal cu acela al refugiaților. Astfel, ca urmare a acestor migrații, maghiarimea din Ardealul de Nord s-a ales cu un plus de aproape 100 mii capete. „În compensație”, mase întregi de români au fost nevoite să părăsească Transilvania de Nord: conform statisticilor – nici pe departe complete – ale organelor competente românești, numărul celor care au trecut pînă în februarie 1941 de partea cealaltă se ridică tot la circa 100 mii. În plus, din deficitul populației totale putem deduce că încă vreo 40–50 mii de români (printre care refugiați care din diverse motive au fost omiși din înregistrările oficiale) au migrat spre părțile sudice ale provinciei. Compensînd diferențele sporului real și sporului natural ale celor două etnii principale cu cîștigul, respectiv pierderile datorate migrației, balanța demografică a populației de limbă maternă maghiară se modifică la aproape 160 mii iar a populației de limbă maternă română la –90 mii.

Tabelul nr. 5
Sporul real și natural, precum și diferența dintre cele două valori în Ardealul de Nord și de Sud,
conform limbii materne, respectiv naționalității din 1931 până în 1941
(mii persoane)

Etnii principale	Numărul populației		Spor real	Spor natural ^b	Diferența dintre sporul real și cel natural
	în 1930	1941 ^a	Pozitiv sau negativ (-)		

a) În Ardealul de Nord după limba maternă

Total	2393,3	2578,1	184,8	234,2	-49,4
Maghiară	1007,2	1344,0	336,8	80,0	256,8
Română	1165,8	1068,7	-97,1	138,0	-235,1
Germană	59,7	47,3	-12,4	1,5	-13,9
Idiș	99,6	48,5	-51,1	3,5	-54,6
Altele	61,0	69,6	8,6	11,2	-2,6

b) În Ardealul de Nord după naționalitate

Total	2393,3	2578,1	184,8	234,2	-49,4
Maghiari	912,5	1380,5	468,0	62,0	406,0
Români	1176,9	1029,0	-147,9	146,0	-293,9
Germani	68,3	44,6	-23,7	4,2	-27,9
Evrei	138,8	47,4	-91,4	10,0	-101,4
Alții	96,8	76,6	-20,2	12,0	-32,2

c) În Ardealul de Sud după naționalitate

Total	3155,0	3332,9	177,9	152,7	25,2
Maghiari	440,7	363,2	-77,5	21,1	-98,6
Români	2031,0	2274,6	243,6	110,2	133,4
Germani	475,6	490,6	15,0	13,3	1,7
Alții	207,7	204,5	-3,2	8,1 ^c	-11,3

Cursive: valoare estimată

^a În Ardealul de Nord pe 31.I.1941, în Ardealul de Sud pe 6.IV.1941

^b Valori calculate pe baza datelor privitoare la naționalități publicate până la sfârșitul anului 1939; – în cazul limbii materne, corectate pe bază de estimări.

^c Din care evrei -1,0 mii.

Aceste valori indică declarații diferite față de cele anterioare, adică în cazul maghiarilor un câștig reasimilatoriu iar în cazul românilor o pierdere disimilatorie. Se poate constata că mai mult de jumătate din cei ce se declaraseră în 1930 de limbă idiș au revenit de asemenea printre cei de limbă maternă maghiară. Pe baza criteriului naționalității, câștigul dedus din declarații al maghiarimii e cu mult mai mare decât cel consemnat pe baza limbii materne: luând în considerare chiar și deformările statisticii privitoare la mișcările de populație, el se cifrează la aproape 300 mii. La aceasta a contribuit însă faptul că introducerea noului punct de chestionar a produs confuzii în furnizarea de date: o parte a populației bilingve și-a declarat acum la întrebarea privitoare la naționalitate apartenența la maghiarime, ba mai mult, s-au înscris ca fiind de naționalitate maghiară și unii care nu vorbeau maghiara la nici un nivel, necum s-o fi avut de limbă maternă.

Tabloul oferit de recensământul românesc din 1941 din Ardealul de Sud e în privința maghiarilor relativ realist, de vreme ce grosul grupurilor etnice cu apartenență discutabilă se afla în partea de nord. Astfel, cu acest prilej censul maghiar a procedat la o consemnare cifrică a acestor categorii. Pe baza acesteia, putem constata că numărul lor oscila între valori-limită mai mari decât în urmă cu treizeci de ani. (Valoarea de 160–300 mii pare, ce-i drept, exagerată; mai ales din cauza incertitudinii datelor privitoare la mișcările migratorii, lucru de care trebuie așadar să ținem seama neapărat.) În orice caz, în 1941 maghiarimea nu numai că a recuperat pierderea disimilatorie – de 120–250 mii suflete –

suferită pe vremea recensământului românesc din 1930 ci probabil că a înregistrat și un câștig substanțial. Particularitățile mai sus semnalate ale declarării apartenenței naționale furnizează, pe lângă condițiile desfășurării recensământului din 1941, explicația acestui surplus.

1941–1948

În absența unor date privitoare la sporul natural și la pierderile cauzate de război, balanța demografică a maghiarimii din perioada celui de-al II-lea război mondial poate fi întocmită doar cu aproximație. În 1941, conform celor două recensăminte, numărul maghiarilor de pe întreg teritoriul era – funcție de însumarea fie a datelor pe criteriul limbii materne din nord și a celor pe criteriul naționalității din sud, fie a celor pe criteriul naționalității din ambele părți – de 1 milion 707 mii, respectiv 1 milion 744 mii. Avînd în vedere că din 1948 nu dispunem decît de datele apartenenței pe criteriul limbii materne (după care numărul maghiarilor din Transilvania era de 1 milion 482 mii) e adecvat să stabilim în conformitate și valoarea inițială. După aprecierea oficiului ungar de statistică în 1941, în Transilvania de Nord, în cazul unei părți mai mici a populației „declarației pe baza limbii materne de mai înainte îi corespunde mai degrabă răspunsul pe bază de naționalitate sau, oricum, valorile corespunzătoare în mod esențial rezultatelor bazate pe limba maternă ale recensămintelor maghiare anterioare trebuie căutate printre datele din 1941 privitoare la limba maternă și naționalitate”. În Ardealul de Sud, rezultatele obținute pe criteriul „originii etnice” trebuie de asemenea augmentate, cel puțin cu diferența din 1930 dintre cele două criterii, în favoarea limbii materne. De aceea, putem lua liniștiți drept punct de plecare valoarea mai mare, de cca 1 milion 740 mii.

Diferența astfel calculată de 260 mii dintre datele din 1941 și 1948 indică o reducere asemănătoare celei de după Trianon a populației de limbă maternă maghiară. Din această diferență, precum și din sporul natural al perioadei dintre cele două recensăminte rezultă totalul deficitului de populație al maghiarimii ardeleni, în care se cuprind cei morți pe fronuri și în prizonierat, victimele civile ale deportărilor, operațiunilor de război și represaliilor, dispăruții, precum și cei ce au părăsit definitiv teritoriul țării. Din acest deficit, pe baza diferitelor izvoare, putem face aprecieri doar asupra numărului refugiaților și expatriaților, respectiv al deportaților. Balanța valurilor consecutive de migrații forțate – ținînd cont și de cei întorși de pe front, din prizonierat sau din lagărele de internare – poate fi estimată la 100–125 mii. Numărul evreilor nord-ardeleni exterminați în lagărele naziste e de cca 100 mii, dintre care numărul celor pe care tragedia evreimii i-a smuls din rîndul populației de limbă maternă maghiară a Transilvaniei poate fi estimat la peste 70 mii. Nedispunînd de date nici măcar aproximative despre restul victimelor maghiare ale războiului, nu putem decît spera ca pierderile să nu fi depășit sporul natural al acestui interval de șapte ani. Scăzînd din numărul maghiarilor înregistrați de recensământul din 1941 deficitul total de 200 mii datorat migrațiilor și războiului, obținem o valoare de cca 1 milion 540 mii.

Față de aceasta, numărul populației de limbă maternă maghiară oficial consemnat în 1948 e cu 60 mii mai redus. Deficitul e de data aceasta numai jumătate din cele 120 mii, cîte am putut constata în cazul înregistrării după limba maternă a recensământului românesc anterior. Aceasta se explică în mare măsură prin dispariția evreimii maghiare. (E de ajuns să remarcăm că în Transilvania numărul celor de limbă maternă idiș e în 1948 doar de 30 mii, în schimb în 1930 era încă 111,3 mii, dintre care 99,6 mii nord-ardeleni. După cum reiese din tabelul nr. 5, aproape 55 mii dintre aceștia din urmă se declaraseră în 1941 de limbă maternă maghiară.) La diferența ce se menține chiar și în aceste condiții contribuie, fără îndoială, și incertitudinile de estimare datorate cunoașterii trunchiate a pierderilor umane provocate de război. Un motiv care atîrnă mai greu pare însă reînvierea practicii de înregistrare anterioare, care a condus la o nouă desprindere, mai mult sau mai puțin benevolă, de maghiarimea ardelenă a membrilor cu dublă apartenență (conform datelor teritoriale, în primul rînd de rit creștin ortodox) ai anumitor grupuri de populație.

În următorii opt ani, în Transilvania, raportul proporțional al limbilor materne n-a suferit aproape nici o modificare. Populația de limbă maternă maghiară – între granițe administrative identice – a sporit din 1948 până în 1956 cu 137 mii, atingând un total de aproape 1 milion 620 mii. În mod corespunzător, maghiarimii i-au revenit 29,1 procente din sporul total al populației, deși proporția reprezentată de ea în cadrul populației Transilvaniei a rămas în timpul ambelor recensăminte sub 26 la sută. Ritmul sporului real al populației de limbă maghiară a atins o medie anuală de 11 miimi, ceea ce se situează cu 1 miime deasupra ratei de creștere a ansamblului populației, depășind de puțin chiar și sporul de 10,8 miimi al românimii. Urmărind cu atenție, de la începutul veacului, configurarea pe naționalități a componentelor mișcării naturale a populației, nu avem motive să punem această întâmplare fastă pe seama unei eventuale fertilități ieșite din comun a maghiarimii. Cu puțină bunăvoință, se poate presupune cel mult că sporul natural al populației de limbă maternă maghiară trebuie să fi oscilat pe undeva în jurul mediei transilvănene, cu toate că nici această valoare nu se cunoaște; în mare și în ansamblu, trebuie să fi fost identic cu sporul real al totalului populației. Întrucât nu e plauzibil ca întărirea poziției statistice a maghiarilor să poată fi pusă pe seama vreunui surplus migratoriu, creșterea lor numerică depășind media putea proveni doar din diferențele de orientare pozitivă – mai ales față de recensământul din 1930 dar și față de cel din 1948 – rezultate din declarațiile din cursul recensământului din 1956.

Din analiza regională a datelor respective reiese că rata sporului peste medie a maghiarilor, cu excepția județului Hunedoara, unde creșterea numerică substanțială se datorează revenirii lor masive în zona minieră, a caracterizat în primul rând zona frontalieră nord-vestică. Media anuală a creșterii efectivelor de limbă maternă maghiară este, de pildă, pe teritoriul județului Sătmăr de odinioară de 17,6, în județul Sălaj atinge 15 miimi față de media de 13,2, respectiv de sporul real de 2,1 miimi (!) al românilor cunoscuți îndeobște pentru fertilitatea lor. Cercetarea mai aprofundată a datelor confirmă că explicația acestei situații nemaiîntâlnite în cazul recensămintelor românești rezidă în revenirea parțială a grupurilor etnice separate cu opt ani în urmă de populația de limbă maternă maghiară. Cîștigul reasimilatoriu – răbind cu preponderență rîndurile națiunii statale – poate fi estimat în cele două județe la cca 10–15 mii. În ceea ce privește întregul Transilvaniei, acest scor pozitiv poate fi estimat, cu aplicarea prezumptivă a metodei balanței – notînd media anuală a sporului natural al maghiarimii cu un indice mai degrabă augmentat (de 9–10 miimi) – la 15–30 mii.

Subevaluarea populației de limbă maghiară, comparativ cu valorile extrapolate ale datelor recensămintelor maghiare, decelabilă constant în înregistrările privitoare la limba maternă din recensămintele românești s-a redus astfel simțitor în 1956. Dacă acceptăm că diferența – considerată drept deficit datorat separării – provenind din cele două modalități de calcul era în 1948 de cca 60 mii, vom estima, pe baza celor de mai sus, că ea trebuie să fi fost acum de cel mult 30–45 mii. Acest deficit, dacă îl comparăm cu aportul maghiarizării lingvistice de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX – mai precis, cu sporul, estimat la cca 80 mii, provenit din asimilare lingvistică al maghiarimii în cele trei decenii premergătoare recensământului din 1910 –, pare relativ modest. Desigur, acest demers comparativ trebuie să țină cont și de absența fizică a majorității membrilor celui mai însemnat grup de asimilanți, evreii de limbă maghiară, dispăruți în lagărele de exterminare. Însă chiar și fără ei, se poate spune de fapt că pînă la mijlocul celui de-a treilea deceniu de stăpînire străină maghiarimea transilvăneană ajunsă în condiție minoritară a suferit – derivantă a unor deplasări cu semne diverse, desigur – o pierdere datorată mai degrabă fenomenului de reasimilare decît celui de disimilare. Cu alte cuvinte, și-a „consumat” în esență cîștigurile dobîndite în cursul „acumulării de capital” asimilatoriu.

S-a estompat și neconcordanța dintre numărul celor de limbă maternă maghiară și al celor de naționalitate maghiară. Diferența dintre cele două valori era în 1956 (între granițele administrative din 1930) de numai 58,5 mii, față de 127,4 mii în 1930. La prima vedere, explicația reducerii cu 70 de mii a diferenței dintre numărul consemnat pe criteriul naționalității și cel consemnat pe criteriul limbii materne pare că rezidă de asemenea în pierderile de război suferite de evreimea de limbă maternă maghiară. Cercetarea mai aprofundată a cifrelor scoate însă la iveală și alți factori. Dacă la diferența dintre numărul real și cel estimat al subiecților de limbă maternă maghiară (30–45 mii) adăugăm diferența dintre numărul real al celor de limbă maternă, și, respectiv, de naționalitate maghiară (58,5

mii) obținem o valoare oscilând între 90–100 mii. În 1930 această valoare – deficitul înregistrărilor românești vizînd naționalitatea față de numărul ideal al populației de limbă maternă maghiară – reprezenta încă, după cum știm, 250 mii. În 1956 e așadar cu cel puțin 150 mii mai redusă față de cea din urmă cu două decenii. Reiese că numai o parte a acestei reduceri poate fi pusă pe seama absenței evreilor, altă parte trimite la modificările metodologice în privința înregistrării naționalității, renunțarea la principiul originii etnice și efectul pozitiv al acestor schimbări.

Bazîndu-ne pe toate acestea, apreciem că cifrele referitoare la maghiari ale recensămîntului din 1956 sînt, nu numai în ce privește înregistrările vizînd limba maternă ci și naționalitatea, mai veridice decît cele din documentele românești anterioare. Astfel – acceptînd rezultatele recensămîntului din anul 1956 ca pe un fel de „tabula rasa” –, avem o bază de pornire convenabilă pentru trecerea în revistă a schimbărilor petrecute de atunci înapoi. Trebuie să precizăm încă de pe acum că, din 1956, configurarea numerică maghiarimii pe perioade mai scurte poate fi urmărită în Transilvania – dat fiind că rezultatele regionale privitoare la limba maternă ale recensămîntului din 1977 n-au fost date publicității nici pînă la ora actuală – ținîndu-se cont în primul rînd de criteriul naționalității.

1956–1977

În 1966 se înregistrează în Transilvania o creștere numerică a populației de limbă maternă maghiară de abia 10 mii și una ceva mai favorabilă, de 39,1 mii, însă chiar și așa relativ modestă, a celei de naționalitate maghiară. Chiar și această din urmă valoare corespunde în medie anuală unui spor de numai 2,4 miimi, în vreme ce între 1956–1966 media sporului natural fusese în Transilvania de 7,4 miimi. Între 1966–1977, ca rezultat al creșterii de 93,6 mii, indicele sporului real al naționalității s-a îmbunătățit, ce-i drept, dar rata anuală de 5,3 miimi rămîne și așa mult în urma mediei de 9,3 a sporului natural al provinciei.

La toate acestea contribuie, de bună seamă, și faptul că după schimbarea ocîrmuirii vitalitatea maghiarimii ardeleni a cunoscut o scădere constantă. Țin să amintesc că în primul deceniu al secolului XX sporul natural al populației de limbă maternă maghiară de pe teritoriul actual al Transilvaniei era încă de 11,2 miimi pe an, față de rata de 9,4 a țînutului și cea de 8,7 a populației românești. Această proporție a crescut pînă la izbucnirea primului război mondial la o medie anuală de 12,1 miimi (media era în Transilvania de 10,1 miimi), dar între 1931–1939 s-a redus, conform statisticilor oficiale românești, la 6,2 miimi. (Sporul natural al populației Transilvaniei în ansamblu era atunci de 7,1 miimi iar acela al populației de naționalitate română atinsese 8,1 miimi.) Din informațiile furnizate cînd și cînd cu zgîrcenie se întrevește că sporul populației de limbă maternă maghiară a fost frînat din perioada anilor șaizeci, pe lîngă reducerea ratei nașterilor, și de o mortalitate ajunsă de-acum peste medie. Între 1934 și 1939, cînd natalitatea populației de naționalitate maghiară se situa cu 3,4 miimi sub media transilvană și cu 5,8 miimi sub media populației românești, rata satisfăcătoare a reproducției sale era încă asigurată de mortalitatea cu 2,2 miimi mai redusă decît cea de ansamblu și cu 3,6 miimi decît cea a populației românești. Între 1966 și 1977 însă – după cum reiese din numărul noilor născuți din familiile ungurești și din sporul real al populației de naționalitate maghiară –, tocmai dimpotrivă, se poate estima o rată a mortalității cu 3 miimi peste media transilvană. Acest rezultat speculativ este, ce-i drept, mai puțin verosimil, în schimb, pe baza datelor demografice din județele cu majoritate maghiară sau locuite în bună parte de maghiari, avem motive să presupunem că la scăderea ratei natalității cu 1–1,5 miimi sub medie au contribuit în anii șaizeci șaptezeci, în cazul maghiarilor din Transilvania, și indicatorii de mortalitate situați pe undeva în jurul mediei, eventual chiar depășind-o puțin.

Reproducția naturală a maghiarimii a fost așadar fără îndoială marcată de întoarcere inegalității naționale a tranziției demografice. (Asupra iminenței căreia specialiștii maghiari au atras de altfel atenția încă de la începutul secolului.) La aceasta au contribuit și vicisitudinile istorice ale deceniilor trecute. Ce-i drept, în principiu, cele două războaie – care, cu reducerea natalității, au provocat la maturizarea contingentelor numeric reduse ale celor ce văzuseră lumina zilei atunci scăderea numărului de nou-născuți mai întîi la cumpăna anilor treizeci-patruzeci, mai apoi în anii șaizeci – și-au făcut simțite efectele negative fără deosebire de naționalitate. Dar în timp ce prezența unor generații mai tinere sosite din alte părți ale țării a putut contrabalansa deteriorarea echilibrului demografic al

românimii ardeleni, valurile de refugiați care au redus în două rînduri numărul maghiarilor au impietat încă și mai mult asupra componenței pe vîrste a celor rămași. Trebuie să ținem seama și de faptul că maghiarimea ardeleană era, într-o proporție mai mare decît media provinciei, locuitoare în orașe iar sporul natural al populației urbane mai vechi e de obicei (ca urmare a natalității mai reduse și a mortalității mai ridicate – consecință a îmbătrînirii demografice) mai redus decît cel al noilor veniți. Toate acestea laolaltă fac plauzibilă rămînerea în urmă, chiar dacă nu la cotele catastrofale sugerate de valorile sporului real, în orice caz însă notabilă, a sporului natural al maghiarimii față de media ținutului.

Făcînd o evaluare a ponderii elementelor componente schițate, estimez – pornind de la indicatorii de natalitate mai mici și de mortalitate mai mari decît media Transilvaniei în ansamblu – sporul natural al maghiarimii pe baza unei cote cu 2–2,5 miimi mai scăzute. Conform acestui calcul într-o oarecare măsură mai „pesimist” decît evaluările mele anterioare – bazate pe un decalaj de 1–1,5 miimi –, cuantumul sporului natural ce le revine maghiarilor e în primul deceniu 80–90 mii iar în anii următori 120–130 mii (17–18 la sută din sporul populației totale). Astfel, diferența dintre sporul real și reproducția naturală estimată ale populației de naționalitate maghiară trebuie să fi fost 40–50 mii între 1956–1966 și 25–35 mii între 1966–1977. Conform celor de mai sus, scontînd o emigrație de proporții nesemnificative, consider această diferență ca fiind, în cea mai mare parte, un deficit de asimilare.

Repartiția inegală a acestor cifre între cele două perioade semnalează totodată și „pragul de criză” al înregistrărilor din cursul recensămîntului din 1966, creșterea disproporționată a diferențelor față de cele declarate la recensămîntul din 1956. (Scăderea numerică a minorităților sub un anume prag, de unde nu mai poate fi explicată prin cauze naturale, sare în ochi mai ales în cazul țiganilor.) Parte din cei „pierduți” astfel printre rubrici au revenit în 1977, fapt prin care se poate explica și valoarea mai moderată a balanței asimilatorii din perioada 1966–1977. Din pricina surelongației momentane a pendulului demografic, e oportun să examinăm balanța ipotetică a perioadei 1956–1977 într-o manieră contrasă, pe baza censurilor (de valabilitate comparabilă) inițiale și finale: astfel însumat, deficitul probabil al populației de naționalitate maghiară în cele peste două decenii următoare recensămîntului din 1956 trebuie să fi fost, grosso modo, de 60–80 mii.

1977–1992

Față de rezultatul relativ favorabil din 1977, recensămîntul din 1992 consemnează o serioasă reducere numerică a populației de naționalitate maghiară (89 mii pe întreaga țară, 87,1 mii în Transilvania). Această scădere poate fi explicată prin emigrarea și refugierile începute mai ales pe vremea regimului Caușescu și căpătînd proporții de masă odată cu schimbarea de regim. Conform unei statistici a ministerului de interne, în perioada de după recensămîntul anterior au părăsit România pe cale legală 63,4 mii de cetățeni de naționalitate maghiară. Confruntînd rezultatele finale ale celor două recensăminte, sporul natural și statistica emigrărilor, reiese și că deficitul real provenit din emigrare al României a fost de cel puțin 1,5 ori mai mare decît cel consemnat oficial. Corespunzător cu aceasta, e de presupus că și numărul maghiarilor care au părăsit țara a fost mai mare decît cel avansat: pe baza acestui multiplicator, trebuie să fi atins 100 de mii. Aceasta, desigur, nu justifică în sine deficitul semnalat al populației de naționalitate maghiară, căci pierderile datorate emigrării trebuia să fi fost compensate în bună parte de sporul natural, care, confruntînd diferite izvoare, poate fi estimat la 63,5 mii pentru perioada de unsprezece ani dintre 1977 și 1988. (Aceasta corespunde unei medii anuale de 3,4 miimi, cu 2,1 miimi sub media din Transilvania.) Cu toate că în vremea din urmă sporul natural al populației a devenit și în România negativ iar în rîndul maghiarilor acest fenomen a intervenit probabil ceva mai devreme, nu e plauzibil ca sporul demografic „acumulat” de maghiarimea din România pînă la sfîrșitul anilor optzeci să se fi topit în cei cîțiva ani de pînă la recensămînt. Luînd în considerare toate acestea, numărul recenzat în 1992 al maghiarilor din România (respectiv din Transilvania) e cu cel puțin 50 mii mai mic decît cel ce poate fi calculat pe baza mișcărilor naturale și mecanice de populație din 1977 înapoi. Deficitul poate fi pus pe seama declarațiilor diferite față de recensămîntul anterior.

Interpretarea deplasărilor asimilatorii se îmbogățește cu noi posibilități grație publicării continue din 1956 – exceptând omisiunea din 1977 – a tabelelor încrucișate ale coincidențelor dintre naționalitate și limba maternă. Amănunțele configurării acestor relații pot fi urmărite în tabelul nr.6.

Tabelul nr. 6
Relațiile interetnice ale maghiarimii din Transilvania între 1956–1992

Anul	Persoane cu limbă maternă maghiară	Din care, altă naționalitate	Români	Germani	Evrei	Țigani	Alții
1956	1 616 199	76 219	35 360	6 023	21 272	8 621	4 943
1966	1 626 066	43 405	22 850	3 900	7 039	6 517	3 099
1977	1 695 000	43 500
1992	1 619 735	46 609	13 755	11 562	1 087	18 735	1 470

Anul	Persoane de naționalitate maghiară	Din care, cu alte limbi materne	Română	Germană	Idiș	Țigănească	Altele
1956	1 558 631	18 651	14 982	2 577	8	876	208
1966	1 597 767	15 106	12 502	1 696	3	651	254
1977	1 691 048	39 700
1992	1 603 923	30 797	29 134	773	3	649	238

Cursive: Valori estimate

Notă: Între granițele valabile la momentul recensământului.

Coloanele tabelului de mai sus consemnează mai multe deplasări de sensuri contrare. Una din tendințele fundamentale e scăderea numărului celor la care naționalitatea și limba maternă diferă. Fenomenul s-a petrecut în anii de după recensământul din 1956, prin el explicându-se în parte proporțiile extrem de modeste ale sporului populației de limbă maternă maghiară. Numai în cazul coloanei evreimii se decelează îndărătul reducerii un deficit de populație real, legat de emigrarea lor. Atunci s-a împlinit în esență dezmembrarea restului evreimii maghiare, căci se vede limpede că, părăsind teritoriul țării, aproximativ două treimi s-au desprins din comunitatea lingvistică a maghiarimii ardelen. Reducerea numerică în cazul celorlalte naționalități indică deja o veritabilă sărăcire (vizîndu-i pe rezidenții din perioada ambelor recensămîne) a structurii legăturilor interetnice. Aceasta a avut loc în mod decisiv în coloana românilor, indicînd asimilarea de către națiunea dominantă (și în felul acesta și de către limba de stat) a unui număr însemnat de locuitori de limbă maghiară. În linii mari, în perioada de după recensământul din 1966 numărul celor ce vorbeau limba maghiară dar se declarau de altă naționalitate, pe lîngă însemnata modificare proporțională internă a grupului, s-a permanentizat. Numărul românilor de limbă maghiară a continuat să scadă, în schimb numărul germanilor și țiganilor de limbă maternă maghiară a cunoscut o creștere spectaculoasă. Aceasta se datorează în cazul germanilor renașterii etnice care i-a cuprins pe șvabii din zona Satu Mare, neindicînd, așadar, o asimilare lingvistică, ci un proces de desprindere din comunitatea celor de naționalitate maghiară. Același lucru se poate spune și despre țigani, cu completarea că în cazul lor numărul disimilanților e mai mare decît cel cuprins în tabelă, dat fiind că mulți dintre ei (de ex. în județul Mureș) concomitent cu schimbarea naționalității s-au declarat și după limba maternă țigani, înlocuind astfel maghiara pentru care optaseră anterior.

În spatele creșterii numerice a grupului celor de naționalitate maghiară vorbitori de altă limbă se află fără echivoc sporul celor de limbă maternă română. Acest cîștig e însă, după toate probabilitățile, doar aparent; el reflectă mai degrabă creșterea numărului celor ce au pășit pe calea asimilării decît asumarea mai liberă a identității naționale de către cei cu dublă apartenență. Inversarea legăturilor interetnice în relația maghiaro-română e un fenomen îngrijorător, întrucît, după presupunerea mea, reducerea numărului subiecților de naționalitate română și limbă maternă maghiară consemnează – așa-zicînd, ulterior – faptul asimilării la limba oficială a statului, în schimb creșterea numărului

subiecților cu limba maternă română ce se declară (încă) de naționalitate maghiară prefigurează noi deficite în direcția maghiarimii.

Tabelul nr. 6 – cel puțin în rubrica 1992 a șirului de coloane superior – confirmă că separarea de maghiarime e un fenomen multistratificat: trecerea e reperabilă nu numai în direcția națiunii majoritare ci și în aceea a altor naționalități – în cazul acestora din urmă însă e vorba mai degrabă de reîntoarcere. În mod corespunzător, și o treime pînă la jumătate din pierderile disimilatorii cifrate pentru perioada 1977–1992 la cca 50 mii au sporit probabil numărul celor de naționalitate germană, respectiv al țiganilor.

Balanța asimilatorie e conform naturii sale un bilanț al pierderilor și câștigurilor. Această reciprocitate (și asimetria sa) poate fi ilustrată prin datele referitoare la familiile mixte ale recensămîntului din 1992. Astfel, în peste două treimi, adică în 45,1 mii cazuri, din cele 65 mii de familii mixte româno-maghiare cu copii, aceștia au fost înregistrați ca fiind de naționalitate română, față de 16,8 mii cazuri cînd copiii au fost declarați de naționalitate maghiară. (Într-o mică parte – 3,1 mii familii – apartenența copiilor a fost partajată, respectiv diferită de cea a părinților.) Ca rezultat al acestui fapt apare așadar acel plus de 28,3 mii familii pe care-l înregistrează românimea în ceea ce privește naționalitatea copiilor rezultați din căsniciile cu partea maghiară. (Jumătate din acestea reprezintă deficitul asimilatoriu al maghiarimii, ceea ce – socotind în medie mai puțin de 2 copii de familie – reprezintă cca 25 mii copii, adică aproximativ 5 la sută din totalul copiilor recenzați în familiile cu specific maghiar – omogen sau mixt.)

În sfîrșit, să trecem în revistă, pe baza legăturilor dintre apartenența națională și cea religioasă evidențiate în 1992, schimbările intervenite din 1910 încoace în raporturile confesionale ale maghiarimii transilvănene. (Tabelul nr. 7) E de remarcat că entitățile temporale comparate nu sînt de aceeași natură, întrucît în coloana corespunzătoare anului 1910 repartitia pe confesiuni e tratată conform criteriului limbii materne iar cea din 1992 pe criteriul naționalității. Din tabelul nr. 6 se poate deduce că în 1992 se vor găsi mai mulți romano-catolici și reformați, respectiv mai puțini greco-ortodocși și greco-catolici printre cei de limbă maternă maghiară decît apar în rîndul celor de naționalitate maghiară.

Tabelul nr. 7
Modificarea raporturilor confesionale ale maghiarimii ardelenе între 1910–1992^a

	Efectivul confesiunilor ^b (mii persoane)		Spor pozitiv sau negativ (-) între 1910–1992 ^b (Mii persoane)	Proporția maghiarilor în cadrul diferitelor culte (%)		Împărțirea pe culte a maghiarilor (%)	
	1910	1992		1910	1992	1910	1992
Total	1653,9	1603,9	-50,0	31,6	20,8	100,0	100,0
Greco-ortodocși	25,2	24,9	-0,3	1,4	0,5	1,5	1,6
Greco-catolici	81,2	22,8	-58,4	6,6	11,0	4,9	1,4
Romano-catolici	625,5	657,6	32,1	63,5	76,9	38,1	41,0
Reformați	684,8	761,1	76,3	98,7	95,5	41,2	47,5
Unitarieni	67,9	73,6	5,7	98,9	96,9	4,1	4,6
Evanghelici	35,7	19,7	-16,0	13,6	35,0	2,2	1,2
Israeliti	131,8	0,2	-131,6	72,3	6,2	7,9	0,0
Alții	1,8	44,0	42,2	40,4	11,9	0,1	2,7

^a În 1992 după naționalitate, în 1910 după limbamaternă (în cazul județelor împărțite de linia de frontieră pe bază de valori estimate).

^b În cadrul împărțirii administrative actuale.

După mărturia tabelului, cea mai mare pierdere istorică a maghiarimii a fost dispariția populației de confesiune mozaică. În 1910 această confesiune mai avea încă o serioasă pondere numerică în cadrul maghiarimii (aproape trei sferturi se declarau de limbă maternă maghiară și acest strat reprezenta 7,9

la sută din populația de limbă maternă maghiară), la ora actuală însă acest grup de populație e ca și inexistent. Deficitul greco-catolicilor se explică, pe lângă asimilare, prin desființarea în 1948 a bisericii lor. Deși în cadrul confesiunii proporția celor de naționalitate maghiară a crescut, în ceea ce privește numărul său absolut și acest grup a avut grav de suferit (numărul greco-catolicilor maghiari este azi abia cu ceva peste un sfert din cel de acum optzeci de ani), astfel proporția lor în cadrul maghiarimii e de abia 1,4 procente, față de cele 4,9 de odinioară. La asimilarea parțială a credincioșilor maghiari ai bisericii greco-catolice trimite faptul că ponderea ortodoxiei e neschimbată în viața maghiarimii transilvănene; numărul maghiarilor de rit greco-ortodox abia dacă s-a redus iar poziția lor proporțională în cadrul naționalității s-a întărit într-o oarecare măsură față de cea din 1910. În sfera maghiarimii – dacă examinăm proporția diferitelor culte în cadrul naționalității –, consecință a pierderilor survenite prin eradicarea comunităților greco-catolică și israelită, s-a întărit dominația bisericilor maghiare istorice. Dar caracterul național al acestorași biserici, conform recensământului, s-a și diluat: maghiarimea a pierdut 2 procente în sfera unitarienilor și 3,2 procente în aceea a reformatilor. Iar acolo unde maghiarii – în detrimentul germanilor – au putut câștiga teren a câștigat teren la rîndul său și elementul românesc; proporția sa a crescut de zece ori în cadrul celor două biserici evanghelice iar azi în Transilvania aproape fiecare al zecelea greco-catolic e de naționalitate română. Există de asemenea un număr considerabil de enoriași de naționalitate română și rromanes printre reformati și după trecerea a optzeci de ani e neschimbată proporția adeptilor calvini ai protestantismului german, în timp ce numărul totalității germanilor din România a scăzut la aproape o cincime. Se mai remarcă și sporirea numărului celor de alte confesiuni (neoprotestanți) în cadrul maghiarimii. În ciuda acestui fapt, ponderea maghiarilor s-a redus în cadrul bisericilor libere, dat fiind că aceste congregații își recrutează adepții în cea mai mare parte dintre credincioșii români.

Concluzii

Concluziile analizelor efectuate de mine se regăsesc în cifrele tabelului mai jos.

Tabelul nr. 8
Configurarea numărului maghiarimii din Transilvania în recensămintele oficiale și conform
estimărilor mele, precum și diferența dintre valorile oficiale și valorile estimate între 1910–1992
(mii persoane)

Anul recensământului	Numărul maghiarilor conform recensământului		Numărul estimat al maghiarilor		Diferența datelor oficiale față de valorile estimate	
	Limbă maternă	Naționalitate	Limbă maternă	Naționalitate	Crit.limbii.	Crit.naț.
1910	1663,0	–	–	–	–	–
1919	–	1383,9	1611,7	–	–	-227,8
1920	–	1309,5	1527,9	–	–	-218,4
1927	–	1250,0	1570,0	–	–	-320,0
1930	1481,9	1353,3	1600,0	–	-118,1	-246,7
1941	<u>1740,0</u>	<u>1744,0</u>	<u>1700,0</u>	–	<u>+40,0</u>	<u>+44,0</u>
1948	1482,0	–	1540,0	–	-58,0	–
1956	<u>1620,0</u>	<u>1561,5</u>	<u>1657,5</u>	–	<u>-37,5</u>	<u>-96,0</u>
1966	1625,7	1597,4	1681,2	1638,6	-55,5	-41,2
1977	1695,0	1691,0	1796,2	1758,6	-101,2	-67,6
1992	1619,7	1603,9	1759,7	1722,1	-140,0	-118,2

Cursive: Valoare estimată.

1910–1941: Între granițele administrative din 1910, valorile estimate bazîndu-se pe recensământul din 1910.

1948–1956: Între granițele administrative din 1941, valorile estimate bazîndu-se pe datele privitoare la limba maternă ale recensământului.

1966–1992: Între granițele administrative actuale, valorile estimate bazîndu-se pe recensământul din 1956.

În calculele mele, avînd în vedere deficitul provenit din migrații dintre 1956–1977, am luat drept bază valoarea inferioară a sporului natural estimat, pe care, în coloana limbii materne, din cauza emigrării evreilor de limbă maternă maghiară, am redus-o între 1956–1966 cu 15 mii iar apoi, între 1966–1977, cu încă 5 mii.

Primele două coloane ale tabelului nr. 8. cuprind numărul maghiarilor din Transilvania conform datelor privitoare la limba maternă, respectiv la naționalitate ale recensămintelor. În coloana a treia și a patra se urmărește, recensămînt de recensămînt, configurarea numărului populației de limbă maternă sau de naționalitate maghiară ținîndu-se cont de sporul natural, de mișcările migratorii și de pierderile datorate războiului. Ultimele două coloane consemnează diferențele dintre numărul maghiarilor astfel estimat și numărul lor real (stabilit de recensămînte). Diferența dintre așteptările mele și realitate exprimă deficitul sau câștigul asimilatoriu ale maghiarimii. Acestea sînt însă numai valori indicative. Aceasta întrucît conțin deformările decurgînd atît din caracterul fragmentar al informațiilor de care am dispus cît și din incertitudinea estimărilor menite să suplinească lipsa de date. Dar demersul e influențat și de metodologia recensămintelor sau de schimbările intervenite în orientarea lor.

În deceniul anterior recensămîntului din 1910 sporul de populație provenit din asimilare al maghiarimii ardeleni se cifrează la cca 25 mii. Socotind din 1880 acest câștig poate fi estimat la cca 80 mii. Din compararea datelor privitoare la limba maternă și a celor privitoare la confesiune ale recensămîntului din 1910 reiese că în sfera celor asimilați mai de mult pot fi cuprinse, în mare, peste un sfert de milion de persoane. La vremea respectivă aproape jumătate din această populație nu mai vorbea decît ungurește. Pe de altă parte însă, numărul celor la care – datorită bi- sau plurilingvismului – nu se poate presupune încă o modificare definitivă a apartenenței lingvistice este aproape egal.

Recensămintele românești focalizate asupra originii i-au înregistrat pe cei din această categorie, în marea lor majoritate, conform apartenenței lor etnice (făcînd abstracție de apartenența lor lingvistică, ba chiar și de cunoașterea efectivă a limbii) ca nefiind maghiari. Sfera mai restrînsă a posibilităților disimilanți lingvistici a fost schițată datorită manierei mai nuanțate a înregistrării datelor privitoare la limba maternă a recensămîntului din 1930. Avînd în vedere perioada de timp, relativ scurtă din punct de vedere istoric, care a trecut de la schimbarea puterii, nici separarea lingvistică a acestui grup nu poate fi socotită definitivă, după cum s-a și dovedit în lumina datelor recensămîntului maghiar efectuat pe teritoriile vremelnice redobîndite în 1941. Cu acest prilej maghiarimea din Ardealul de Nord a dobîndit un câștig asimilatoriu încă mai consistent decît cel anterior (al cărui caracter formal e vădit însă de faptul că, în anumite cazuri, identitatea etnică a devenit și în înregistrările maghiare privitoare la naționalitate independentă de cunoașterea limbii.)

După cel de-al doilea război mondial, parte din cauza absenței fizice a celui mai numeros grup asimilant, evreimea maghiară, parte mulțumită modificărilor conceptuale pozitive ale metodologiei românești în privința recensămîntului etnic, discrepanța dintre numărul ideal și cel real (de recensămînt) ale populației maghiare s-a redus și ea la valori acceptabile. În perioada recensămîntului din 1956 această diferență s-a rezumat în esență la redobîndirea câștigului asimilatoriu aparent, rulat de la începutul secolului încoace, al maghiarimii. Această înnumărare consolidată încheie și „epoca reasimilării” începute odată cu prima schimbare de ocîrmuire.

Deficitele înregistrate de populația maghiară în cele trei decenii care au trecut de atunci și la a căror origine se poate presupune un fenomen de separare indică de-acum într-adevăr, în marea lor majoritate, existența unui proces de disimilare. În legătură cu dimensiunile acestuia nu putem face decît presupuneri, întrucît datele pe naționalități ale sporului natural din această perioadă sînt ca și necunoscute. Absența lor – pornind de la presupunerea fundamentată a inegalității naționale a tranziției demografice – am suplinit-o recurgînd la valori subestimate față de media transilvăneană. La fel de lacunare sînt – dincolo de datele statistice oficiale privind emigrarea – și informațiile noastre despre dimensiunea reală a migrației externe, după cum nu cunoaștem prea multe nici despre pierderile provenite din migrația internă (orientată spre ținuturile de dincolo de Carpați) a maghiarimii din Transilvania. De subestimarea sau supraestimarea acestor trei factori depinde valabilitatea deducțiilor mele. (Trendul reflectat de valorile astfel obținute e în orice caz verosimil.)

Pierderile disimilatorii ale populației maghiare se cifrează astfel, între 1956–1992, la 120 mii, cifră care, pe lîngă cei care, prin schimbarea naționalității, se declară români și de cei care se declară țigani, provine din separarea – cu menținerea limbii materne maghiare – a celor de naționalitate germană. Un proces mai semnificativ și – decurgînd din natura fenomenului, suținut și de configurarea mai echilibrată a datelor numerice în cauză – cu efecte mai profunde, mai puțin reversibil e modificarea identității, întărită de schimbarea preferinței lingvistice, prin care națiunea statală (și într-o măsură mai mică etnia rromilor ajunsă la conștiință de sine) a dobîndit (în parte a redobîndit) în decursul a treizeci și cinci de ani un total de 140 mii suflete pe seama comunității de limbă maghiară – sau în orice caz a câștigat mai mult așa decît de pe urma schimbării de naționalitate. (La aceasta contribuie pînă la un

anumit punct și reacția adversă a recensămintelor ulterioare față de uimitoarea „permisivitate” a recensământului din 1956.)

Această orientare se manifestă și în apropierea treptată dintre valorile limbii materne și ale naționalității. Gradul cel mai mare de apropiere a fost atins la recensământul din 1977 și distanța dintre cele două valori s-a mărit puțin în decursul următorilor cincisprezece ani doar ca efect al revigorării ieșite din comun a conștiinței „neo-șvăbești” din zona Satu Mare. Cu tendințele semnalate coincide și inversarea raporturilor interetnice româno-maghiare. În interpretarea mea, scăderea numărului persoanelor de naționalitate română dar de limbă maternă maghiară și creșterea numărului celor de limbă maternă română dar declarându-se de naționalitate maghiară e semn, depotrivă, al separării. Cea dintâi consemnează îndeobște revenirea la națiunea constitutivă a statului a persoanelor în cauză, în vreme ce aceasta din urmă prefigurează o trecere în aceeași direcție. În consecință, în majoritatea județelor Transilvaniei, numărul persoanelor de naționalitate maghiară depășește azi deja numărul celor de limbă maternă maghiară; acest fenomen tipic de dispersiune nu apărea cu decenii în urmă decât pe ici, pe colo, în zonele frontaliere.

Comparând toate acestea, luând în considerare cifrele – cu caracter de jalon – ce se regăsesc în coloanele a șasea și a șaptea ale tabelului nr. 8, în rînduri anilor 1956 și 1992, deficitul „de recensământ” al maghiarimii transilvănene ajunse în condiții minoritare, acumulat practic de la a doua schimbare de guvernământ încoace, în cele patru decenii și jumătate anterioare recensământului din 1992 și neputînd fi explicat nici prin factori demografici, nici prin pierderi datorate războiului trebuie să fi fost de 150–200 mii (cca 10 la sută). Din aceasta aproximativ două cincimi pot fi puse pe seama repercusiunii directe a censurilor românești consecutive recensământului maghiar, cealaltă parte – mai mare – putînd fi atribuită permanentizării noilor relații de putere.

Calificarea acestui deficit, punerea în evidență a diversității formelor fenomenului subsumat aici, de dragul simplității, termenului „generic” de asimilare și analizarea perspectivelor posibile pretind de-acum noi cercetări, de altă orientare.